

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/s (3) 2023

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич - юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Шарипов Шоҳруз Фахриддин ўғли</i> ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИ	9-14
<i>Хо'jamuratov Umarjon Rustamovich</i> O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	15-22
<i>Raxmanov Zafar Odilovich, Aloxunov Alisher Axmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI YODGORLIKLARIDA ANIQLANGAN TAMG'ALI SOPOL IDISHLAR.....	23-26
<i>Mirhakimova Feruza Xoldorjon qizi</i> МАНМУДХО'JA ВЕНБУДИЙ УY МУЗЕYI ТАРИХИ	27-31
<i>Жабборова Ойдина Ихтиёржон қизи</i> XX АСРНИНГ 20-30 ЙИЛЛАРИДА МАҲАЛЛИЙ ТАРАҚҚИЙПАРВАРЛАР ТОМОНИДАН ИҚТИДОРЛИ ЁШЛАРНИ ГЕРМАНИЯГА ЎҚИШГА ЮБОРИЛИШНИНГ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИ.....	32-35

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Эшов Мансур Пулатович, Насырходжаева Дилафруз Сабитхановна</i> ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	36-43
<i>Шадманов Эркин Шеркулович</i> МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ДЕТЕРМИНАНТ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ	44-52
<i>Асатуллаев Хуршид Сунатуллаевич</i> ДАВЛАТ ФИСКАЛ (БЮДЖЕТ-СОЛИҚ) СИЁСАТИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ВА БАНДЛИККА ТАЪСИРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	53-60
<i>Кулибоев Азамат Шоназарович</i> ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ БЮДЖЕТДАН МОЛИЯЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИ ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	61-68
<i>Razzaqova Durdon Adashboy qizi</i> IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BUXGALTERIYA DASTURINING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI.....	69-76
<i>Muminova Elnorahon Abdugarimovna, Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li</i> YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING O'RNI	77-86
<i>Эргашев Отамурод Тоштемурович</i> КИЧИК БИЗНЕСНИ МОЛИЯ-КРЕДИТ МЕХАНИЗМЛАРИ ОРҚАЛИ ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ Йўналишлари.....	87-93
<i>Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna, Qobulov Ozodbek O'ktamboy og'li</i> MINTAQALARDA GLOBAL OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI VA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHDA TADQIQOTNING O'RNI	94-97
<i>Isaqova Zebo Murodovna</i> DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHA BOSHQARUVI STANDARTLARI INTEGRATSIYASI.....	98-104
<i>Улашов Алибой Рашид ўғли</i> ҚОЗОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНИШИДА МИНТАҚАВИЙ ТАФОВУТЛАРНИНГ ЎРНИ	105-113

<i>Матюсупов Бунёд</i> АҚЛЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ТУРИЗМ ДЕСТИНАЦИЯЛАРИ ВА ШАҲАРЛАРДА САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ	1114-123
<i>Мухитдинова Камола Алишеровна</i> ИҚТИСОДИЁТДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТИ ВА УНИ БЕЛГИЛОВЧИ ОМИЛЛАР	124-131
<i>Ҳакимов Ҳакимжон</i> ДАВЛАТ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРИ БЎЙИЧА ДАРОМАДЛИЛИК ЭГРИ ЧИЗИҒИНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	132-141
<i>Achilova Ramziya A'zamovna</i> ISHCHI KUCHI VA UNING BANDLIGI	142-149
<i>Nasriddinova Dildora Shukrullayevna</i> OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQOTLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA MODELLARINI YARATISH	150-157
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Хайридинов Аббосхон Анварович</i> YOSHLAR ORASIDA MAFKURAVIY TAHDIDLARNI OLDINI OLIHDA HUQUQ TARTIBOT ORGANLARINING VAZIFALARI	158-162
<i>Jurayev Alisher Tulqinboyevich</i> TA'LIMGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING IJTIMOY AHAMIYATI	163-170
<i>Бекбаев Рауф Рустамович</i> ТРАДИЦИОНАЛИЗМ В ФИЛОСОФИИ КОНФУЦИАНСТВА.....	171-176
<i>Qayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING SOSIOLOGIK QARASHLARINI O'RGANISHNING METODOLOGIK JIHATLARI.....	177-183
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHDA TARIXIY TAFAKKUR MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI.....	184-188
<i>Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна</i> МАҚОМ САНЪАТИ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК ХУСУСИЯТЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	189-193
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> “ҲУШ ДАР ДАМ” МОҲИЯТИ: МЕТАФИЗИК ТАҲЛИЛ	194-199
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLATNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI: VUJUDGA KELISH SHARTLARI, BELGILARI VA FUNKSIYALARI	200-204
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> AD'JEKTIVLI IDIOMALAR: QO'LLANILISHI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY AHAMIYATI TAHLILI.....	205-209

<i>Olga Filippova</i> CLUSTER IMPLEMENTATION OF FUNCTIONS OF REDUNDANCY MEANS.....	210-222
<i>Эргашева Асаль Эркиновна</i> СПЕЦИФИКА РИТМИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЗЫ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ.....	223-226
<i>Xaitova Gulhayo Tovasharovna</i> TILSHUNOSLIKDA “YAQIN – UZOQ” OPPOZITSIYASINING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI MASALASI (ingliz va o‘zbek tillari misolida)	227-231
<i>Rustamova Dilrabo</i> ATAMALAR LUG‘ATIDA LUG‘AT MAQOLASINING TUZILISHI.....	232-241
<i>Кдырбаева Бахытгуль Кеунимжаевна</i> ПАРНЫЕ СЛОВА В КАРАКАЛПАКСКОМ ЯЗЫКЕ: ОБЗОР ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	242-248
<i>Fayziyeva Aziza Anvarovna, Sadirova Sitara Sobirovna</i> TARJIMA MUAMMOLARINI YECHISH STRATEGIYALARI	249-253
<i>Alaudinova Dilnoza Rustam qizi</i> FRAZEOLOGIK (TURG‘UN) BIRIKMALAR VA ULARNI TARJIMA QILISH USULLARI	254-260
<i>Erdonova Muxlisa Hoshim qizi</i> ORNITONIM KOMPONENTLI MAQOLLARNING LINGVISTIK TADQIQI.....	261-265
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Zaripov Mirzali Miraliyevich</i> KORRUPTSIYA MUAMMOLARINING SABABLARI VA YECHIMLARI	266-270
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Yuldashev Mengali Ziyaduloyevich</i> BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPITENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH.....	271-276
<i>Yarkinay Nurumbekova Anarmatovna</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA MURABBIYLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK ZARURAT.....	277-284
<i>Sadullayev Dilmurod Baxtiyor o‘g‘li</i> INNOVATSIYA BOSHQARUV ASOSIDA BOSHQARUV XODRLARINI TAYYORLASH SIFATINI OSHIRISH OMILLARI	285-290
<i>Xudayqulova Zarifa Ummatqulovna</i> BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI AKSIOLOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA MA‘NAVIY-MA‘RIFIY FAOLIYATGA TAYYORLASH IMKONIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	291-301
<i>Бекчанова Солиха Давлатназаровна</i> ТИББИЁТ ОЛИЙ ТАЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИДА ДИВЕРГЕНТ ТАФАККУРНИ РИВИЖОЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ИМКОНИЯТЛАРИ	302-307
<i>Xasanova Gulsanam Xusanovna</i> MAGISTRATURA TALABALARING TASHKILY-BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELINI	308-314
<i>Allanazarov Qo‘ldosh Olimovich</i> TALABALARING TANLAGAN KASBIY FAOLIYATI VA IJODIY QOBILIYATLARINI INTERFAOL METODLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH	315-319

<i>Umarov Nurbek Irkinovich</i> KVEST TEXNOLOGIYASINI TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASH ASOSLARI	320-324
<i>Буранова Мадина Уктамовна</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРАДИЦИОННОГО И НЕТРАДИЦИОННОГО ВИДОВ ЧТЕНИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	325-330
<i>Зияева Хушнудабону Илхомжон кизи</i> ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА	331-339
<i>Toshpulatova Dilraboixon Sobirjonovna</i> BIOLOGIYA FANINI O'QITISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING KREATIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH	340-346
<i>Madaminova Nargiza Zuxridinovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA IJTIMOIY FANLARNING AHAMIYATI	347-351
<i>Shomurzayeva Nasiba Xoshimovna</i> PIYODA YURISH SAYOHATLARNI TALABALAR O'RTASIDA OMMALASHTIRISH	352-356
<i>Xoliyorov Murod Shavkatovich</i> O'QUVCHI YOSHLARDA IJTIMOIY MOTIVLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI.....	357-362
<i>Хамроқулова Дилнавоз</i> БОЛАЛАРДА ТАБИАТГА ДОИР ТАСАВВУР ВА ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНИШИ....	363-366
<i>Tursunova Shaxzoda Baxromovna</i> TEXNOLOGIYA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING IJODKORLIK QOBILIYATI VA BOSHQARUV MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	367-373
<i>Usmonov Abdurashid Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARDA DEVIANT XULQ SHAKLLARINING NAMOYON BO'LISHI VA TAHLILI	374-380
<i>Ўтанов Ўткир</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЎҚИТУВЧИ МАЪНАВИЙ ҚИЁФАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ	381-387
<i>Kuchkarov Bahodir Tashmurodovich</i> BO'LAJAK HARBIY OFITSERLARDA UMUMMADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI	388-392

Nasriddinova Dildora Shukrullayevna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti magistranti

OLIV TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQOTLARINI
TAKOMILLASHTIRISH VA MODELLARINI YARATISH

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim xizmatlari bozorida ishchi hodimlarni malakasini oshirish bo'yicha samaradorlik koeffitsiyentini hisoblash uslubiyatlari yoritilgan. Shuningdek, mehnat bozorining turli rivojlanish bosqichlarida oliy ta'lim xizmatlarini tashkil etish modellari hamda oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatishning "uch fazali" mexanizmi taklifi ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, ta'lim xizmatlari, mehnat bozori, ish beruvchi, inson kapitali, inson kapitalini investitsiyalash, kasbiy bilim, kasbiy ko'nikma.

Nasriddinova Dildora Shukrullaevna
Masters Student of Samarkand Institute of Economics and Service

IMPROVING AND BUILDING MODELS OF MARKETING RESEARCH IN THE HIGHER
EDUCATION SERVICES MARKET

Abstract. The article covers methods for calculating the efficiency coefficient for improving the qualification of working employees in the higher education services market. Also, at various stages of development of the labor market, models for the organization of higher education services and a "three-phase" mechanism for the provision of higher education services have been developed.

Key words: higher education, educational services, labor market, employer, human capital, investment in human capital, professional knowledge, professional skills.

Насриддинова Дилдора Шукруллаевна
Магистрант Самаркандского института экономики и сервиса

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ И СОЗДАНИЕ
МОДЕЛЕЙ НА РЫНКЕ УСЛУГ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье рассмотрены методики расчета коэффициента эффективности повышения квалификации персонала, работающего на рынке услуг высшего образования. Также разработаны модели организации услуг высшего образования на различных этапах развития рынка труда и предложение "трехфазного" механизма предоставления услуг высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, образовательные услуги, рынок труда, работодатель, человеческий капитал, инвестиции в человеческий капитал, профессиональные знания, профессиональные навыки.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3SI9Y2023N20>

Kirish. Jahonda oliy ta'limni bandlik bilan bog'liqligini tahlil qilishda Iqtisodiy hamkorlik taraqqiyot tashqiloti ma'lumotiga ko'ra "IHTTga a'zo mamlakatlarda 25-64 yoshdagi band aholining oliy ta'lim darajasi bo'yicha 84 foizni tashkil etgan bo'lsa, jumladan Islandiya 94 foiz, Shvetsiya 90 foizni, Norvegiya 89 foizni, Shvetsariya, Polsha, Niderlandiyada 88 foizni, Isroil, Latviya, Yangi Zelandiyada 87 foizni tashkil etadi" [1].

Ishlovchilarni intellektual darajasi va mehnat unumdorligini oshirishning muhim omili hisoblangan ta'lim xizmatlari bozori aholini ta'lim jarayoniga jalb etish va kelajakda mehnat bozorining tegishli segmentida inson mavqeini kuchaytirish imkonini beradi.

Mamlakatda mehnat bozori va oliy ta'lim xizmatlari bozorlari o'rtasidagi nomuvofiqliklarni bartaraf etish uchun mamlakatda taqdim etilayotgan oliy ta'lim xizmatlarini sifatini oshirish, mehnat bozori talablarini hisobga olib yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda zarur bo'lgan malaka va ko'nikmalarni berish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Bugungi kunda inson kapitali mamlakatlar milliy boyligining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Jumladan, inson kapitali mamlakat iqtisodiyotining amal qilishi, ishlab chiqarish jarayonlarini tashkil etish, mehnat bozorining amal qilishi, iqtisodiyot tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish yo'liga o'tkazishning samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ushbu vaziyatni inobatga olgan holda, mamlakatda milliy inson kapitalini rivojlantirish va uning sifatini oshirishda ta'lim xizmatlaridan keng foydalaniladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Oliy ta'lim tizimini rivojlanishini nazariy va amaliy jihatlarini, ta'lim sifatini oshirishning rivojlangan mamlakatlar tajribalari va ularning ijobiy tomonlaridan O'zbekiston oliy ta'lim tizimida foydalanish yo'nalishlari A.V.Vaxabovning tadqiqot ishlarida tahlil qilingan [2].

N.R.Raxmonovning "Mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish asosida oliy ta'lim tizimida kadrlar tayyorlash sifatini oshirish" [3] mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida oliy ta'lim sifatini oshirish va kadrlar tayyorlashning hududiy xususiyatlarini takomillashtirishga qaratilgan.

A.O.Ochilovning ilmiy tadqiqot ishi "yuqori malakali kadrlar tayyorlashni boshqarish samaradorligini oshirish" [4] masalalariga bag'ishlangan. O.S. Qahharovning tadqiqot ishlarida "oliy ta'lim muassasalarida qabulni shakllantirish maqsadida olib borilgan, ya'ni real o'rganilgan potensial ish beruvchilar ehtiyojlarini hamda hukumat doirasida tasdiqlangan yo'l xaritalari va dasturlarini inobatga olgan holda qabul shakllantirishga asos bo'luvchi marketing tadqiqotlarini sifatli o'tkazilishi natijasida to'g'ri qaror qabul qilinishiga erishish" [5] zarurligini taklif etgan.

Sh.A.Kuldashevning tadqiqot ishlarida "ta'lim xizmatlarining o'ziga xos jihatlari va xususiyatlari, ta'lim xizmatlari kategoriyasining mohiyati, oliy ta'lim tizimi bo'yicha ta'lim xizmatlari bozori ishtirokchilarining o'zaro munosabati va ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirishning ahamiyati hamda oliy ta'lim tizimida raqobatbardoshlik muhitining shakllanishi" [6] o'rganilgan.

Xorijlik iqtisodchi YU.B. Rubin tadqiqotlari mehnat bozoridagi munosabatlarning turli rivojlanish bosqichlarida amal qilgan oliy ta'lim xizmatlarini tashkil etish modellari o'rganilgan [7].

Uzoq xorijlik iqtisodchi olimlardan E. Vuds va K. Metsgerlar o'z ilmiy tadqiqotlarida insonni kapital sifatida baholab uni mehnat resursida simmetrik tarzda "qadrsizlanish", "saqlash" va "ishdan chiqish" kabi kategoriyalarda o'rganadilar. Inson kapitalini saqlanishi ish haqidan insonning tovar va xizmatlar iste'moliga xarajatlari bilan asoslanadi. Uning qadrsizlanishi va ishdan chiqishi esa o'rtacha daromadlar darajasi bilan asoslanadi: "mazkur faktorlar (qadrsizlanish va ishdan chiqish) yosh jihatdan katta va nisbatan yosh ishchi hodimlarning o'rtacha yillik daromadlari hajmining orasidagi farq bilan xarakterlanadi.

Yosh jihatdan katta ishchi hodimlar o'zlaridan yosh va sog'ligi jihatdan mukammalroq bo'lgan yoshroq kadrlarga nisbatan kamroq ish haqi oladilar. Chunki yoshlar kelajakda o'zidan avvalgi avlodning malaka va ko'nikmalarini o'zlashtirish hisobiga o'zlarining o'rtacha yillik daromadlarini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar va keksalar esa asta sekin ishdan chiqq boshlaydilar [8]."

MDHdan rossiyalik iqtisodchi L.V. Zaxarova "ta'lim xizmatlari bozorining rivojlanish xususiyatlari, ta'lim xizmatlari va mutaxassislar mehnat bozorining o'zaro bog'liqligi, ta'lim xizmatlari tushunchasining mohiyati, mazmuni va tasnifi, ta'lim xizmatlari bozorida raqobatni shakllanishi, ta'lim xizmatlariga talab va taklifning shakllanishi, oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini ishga joylashtirish" [9] masalalarini o'rgangan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot ishini amalga oshirishda oliy ta'lim muassasalari tomonidan tayyorlanayotgan oliy ma'lumotli mutaxassislariga qo'yilayotgan malaka qobiliyatlari, kasbiy qobiliyatlari va ish beruvchilar tomonidan ularning qobiliyatlariga qo'yilayotgan talablar statistik, empirik tahlil qilish asosida mavjud muammolar aniqlab olingan hamda oliy ta'lim va mehnat bozorini bog'liqligini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Tahlil va natijalar. Tahlillarga ko'ra, mehnat bozorida mehnatni tashkil etish, uning mazmuni va mohiyati o'zgarib borgan sari, oliy ta'lim xizmatlarini ham ularga moslashtirib borish talab etiladi.

Yaqin xorijlik iqtisodchi olim YU.B. Rubin o'z ilmiy tadqiqotlarida mehnat bozorida munosabatlarning turli rivojlanish bosqichlarida amal qilgan oliy ta'lim xizmatlarini tashkil etish modellarini ajratib ko'rsatadi. Ushbu yo'nalishdagi guruhlashni amalga oshirish orqali olim mehnat bozori va oliy ta'lim xizmatlarining o'zaro bog'liqlikdagi rivojlanish tendensiyasiga ega ekanligini isbotlaydi (1-jadval).

1-jadval

Mehnat bozorining turli rivojlanish bosqichlarida oliy ta'lim xizmatlarini tashkil etish modellari [6]

Model nomi	Amal qilish davri	Xususiyatlari	Amal qilish mexanizmi
Klassik universitetlar yoki institutlar	XIX asrning boshlaridan 1917 yilga qadar	Kasbga yo'naltirilganlik va nodavlat oliy ta'lim muassasalarining mavjudligi	Mehnat bozori talablarini qondirishga yo'naltirilgan kasbiy ta'lim berish
Kasbga yo'naltirilgan klassik universitetlar yoki institutlar	XX asrning o'rtalaridan 1990 yillarning boshiga qadar	Bozor tamoyillarini nisbatan inkor etilishi, oliy ta'lim muassasalari o'rtasida raqobatning yo'qolishi va yashirin sektorning rivojlanishi	Nufuzli universitetlarning shakllanishi natijasida oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi raqobatning yo'qolishi va ta'lim sifatining pasayishi
Kasb bo'yicha ixtisoslashtirilgan universitetlar yoki institutlar	1990 yillardan to bugungi kunga qadar	Oliy ta'lim muassasalari faoliyatini davlat tomonidan taribga solish, Oliy ta'lim muassasalari o'rtasida raqobat kurashining kuchayishi va ta'lim xizmatlarining kasbga ixtisoslashuvi bo'yicha differentsiyalashuvi	Oliy ta'lim xizmatlari bozorida chuqur tarkibiy islohotlarni amalga oshirish va mehnat bozori talablaridan kelib chiqqan holda, kasb bo'yicha ixtisoslashgan oliy ta'lim xizmatlarini yo'lga qo'yish

1-jadval ma'lumotlariga ko'ra, XIX asrdan to bugungi kunga qadar oliy ta'lim xizmatlari bilan mehnat bozorining integratsiyalashuvining rivojlanish bosqichlarida klassiy universitetlar, kasbga yo'naltirilgan klassik universitetlar va kasb bo'yicha ixtisoslashgan universitetlar modellari shakllangan bo'lib, ular quyidagi tartibda tasniflanadi:

➤ XIX asrning boshlarida 1917 yilga qadar bo'lgan davr. Bunda oliy ta'lim xizmatlarini ko'rsatishda klassik universitetlar shakllangan bo'lib, ular tomonidan mehnat bozoridagi ishchi kuchiga bo'lgan talab asosida kasbiy ta'lim berish amalga oshirilgan. Bunda kasb bo'yicha mehnat bozoridagi mavjud ish o'rinlaridan kelib chiqqan holda oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatilgan bo'lib, kasbiy ta'lim asosiy talabalarga u haqdagi umumiy ma'lumotlarni berish bilan cheklangan. Shu bilan birgalikda, asosiy e'tibor ta'lim sifatiga emas, balki mehnat bozoridagi ishchi kuchiga bo'lgan talabga mos bo'lgan miqdordagi bitiruvchilarni o'qitishga qaratilgan.

➤ XX asrning o'rtalaridan 1990 yillarning boshlariga qadar bo'lgan davr oliy ta'lim xizmatlari bilan mehnat bozorini integratsiyalashuvining ikkinchi bosqichi sifatida baholanadi. Ushbu bosqichda oliy ta'lim xizmatlari bozorida ayrim universitetlarning boshqa oliy ta'lim muassasalariga nisbatan nufuzi ortib, bu turdagi universitetlarda o'qishni hohlovchilar soni keskin ortib ketadi. Natijada oliy ta'lim xizmatlari bozoridagi raqobat kurashi nisbatan kamayib, nufuzli universitetlar monopol kuchga ega bo'la boshlaydi. Ushbu holat oliy ta'lim xizmatlari sifatiga o'z salbiy ta'sirini ko'rsatishi bilan birgalikda, mehnat bozorida taklif etilayotgan ish o'rinlari bo'yicha bitiruvchilarning kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarining sifat ko'rsatkichlarini keskin tushib ketishiga olib keladi. Mehnat bozorida oliy ta'lim muassasalarining o'zlari istagan ish o'rinlariga ega bo'la olmaslik holatlari ortib borgani sari, mamlakatlar iqtisodiyotining norasmiy sektorida aholi bandligi ko'rsatkichi orta boradi. Natijada oliy ta'lim xizmatlari bozorida chuqur tarkibiy islohotlarni o'tkazish zaruriyati vujudga keladi.

➤ keyingi bosqich 1990 yillardan to bugungi kunga qadar bo'lgan davrni o'z ichiga olib, ushbu davrda oliy ta'lim xizmatlari bozorida chuqur tarkibiy islohotlar amalga oshiriladi. Bunda mehnat bozorida ish beruvchilar tomonidan taklif etilayotgan ish o'rinlari bo'yicha kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarga asoslangan oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatish amaliyotini rivojlantirishga ustuvorlik qaratiladi. Natijada kasbiy ixtisoslashtirilgan oliy ta'lim muassasalari faoliyati yo'lga qo'yilib, oliy ta'lim muassasalari bilan ish beruvchilar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik munosabatlarini rivojlantirish, oliy ta'lim muassasalarining akademik va moliyaviy sohadagi mustaqilligini ta'minlashga ustuvorlik qaratiladi [6].

Tahlillar ko'rsatishicha, oliy ta'lim xizmatlari bilan mehnat bozori o'rtasidagi integratsiyalashuv jarayonlarining rivojlanish bosqichlarida ushbu ikki bozor o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning rivojlanishi natijasida ish beruvchilar tomonidan yollanma ishchilarning kasbiy bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yiladigan talablar ortishi bilan birgalikda, oliy ta'lim muassasalari tomonidan talabalarga kasbiy ta'lim berish sifatining tobora ortishi ko'zga tashlanadi.

Jumladan, iqtisodiy adabiyotda oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatishning davlat tomonidan bozor iqtisodiyoti dastaklari orqali tartibga solishning jamoaviy va ommaviy modellari o'zaro farqlanadi.

Jamoviy model uchun quyidagi xususiyatlar xos hisoblanadi:

- ✓ akademik va moliyaviy sohalardagi oliy ta'lim muassasalarining institutsional jihatdan mustaqilligi;
- ✓ oliy ta'lim muassasalari faoliyatini o'zini-o'zi boshqarishga ixtisoslashganligi;
- ✓ nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini yo'lga qo'yilganligi;
- ✓ oliy ta'lim xizmatlari bozorini davlat tomonidan ma'lum bir tashkilotlar orqali bilvosita tartibga solish;
- ✓ oliy ta'lim muassasalarining tashkiliy tuzilishi jihatidan qat'iy talablarning yo'qligi va bu boradagi erkinligi;
- ✓ ish beruvchilar uyushmalari bilan oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikning mavjudligi;
- ✓ oliy ta'lim xizmatlarining mehnat bozori talablariga yo'naltirilganligi;
- ✓ kasbiy standartlarni shakllantirishda davlatning minimal ishtiroki va ish beruvchilar uyushmalarining ushbu sohadagi ustuvorlikka egaligi [9].

Yuqorida keltirib o'tilgan oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatishning davlat tomonidan bozor iqtisodiyoti dastaklari orqali tartibga solishning jamoaviy modeli uchun xos bo'lgan xususiyatlar bugungi kunda taraqqiy etgan mamlakatlar amaliyotida keng qo'llaniladi.

Oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatishning davlat tomonidan bozor iqtisodiyoti dastaklari orqali tartibga solishning ommaviy modelida yuqorida keltirib o'tilgan jamoaviy modelga nisbatan davlatning ishtiroki ko'p bo'lib, ushbu model uchun quyidagi xususiyatlar xos hisoblanadi:

- ❖ oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tartibga solishda davlatning bevosita ishtiroki va davlat tomonidan oliy ta'lim xizmatlarini ko'rsatish amaliyotini markazlashgan boshqaruvga asoslanganligi;
- ❖ oliy ta'lim tizimida davlat mulkinging ustuvorligi. Ya'ni, oliy ta'lim muassasalari davlat tasarrufidagi ta'lim tashkilotlari hisoblanadi;
- ❖ oliy ta'lim muassasalarining tashkiliy tuzilishi qat'iy belgilangan iyerarxik tuzilishga asoslanadi;
- ❖ oliy ta'lim muassasalari bilan ish beruvchilar uyushmalari o'rtasidagi o'zaro aloqalarning yo'qligi;
- ❖ kasbiy ta'lim berishda an'anaviy usullarga asoslanish va mehnat bozori talablariga nomuvofiqlikning yuqoriligi;
- ❖ oliy ma'lumotli kadrlarni tayyorlashda davlat buyurtmasiga asoslanish.

Boshqa so'z bilan aytganda, oliy ta'lim muassasalari uchun qabul kvotalari davlat mutasaddi tashkilotlari tomonidan tasdiqlanadi [10].

Tahlillarga ko'ra, oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatishning davlat tomonidan bozor iqtisodiyoti dastaklari orqali tartibga solishning ommaviy modeli asosan bozor iqtisodiyoti shakllanayotgan va rivojlanayotgan, shuningdek, kam daromadli mamlakatlar guruhlarida keng qo'llaniladi.

Oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatishning davlat tomonidan bozor iqtisodiyoti dastaklari orqali tartibga solishning jamoaviy va ommaviy modellarining qiyosiy tahliliga asoslangan holda aytish mumkinki, jamoaviy model bozor iqtisodiyoti tamoyillari asosida amal qilib, ushbu modelda yuqori malakali, sifatli kadrlar tayyorlash imkoniyati ommaviy modelga nisbatan yuqori hisoblanadi. Ommaviy model har taraflama bozor iqtisodiyoti talablariga to'liq javob bera olmaydi. Jumladan, ushbu model oliy ta'lim xizmatlari sifatini keskin tushib ketishi bilan

birgalikda, oliy ta'lim xizmatlari bozorida sog'lom raqobat muhitini shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Keyingi yillarda mamlakatimiz oliy ta'lim xizmatlari bozorida amalga oshirilayotgan islohotlarning ustuvor yo'nalishlari, jumladan, oliy ta'lim muassasalari boshqaruvining zamonaviy tizimlarini joriy etish, ularning akademik va moliyaviy sohadagi mustaqilligini ta'minlash, nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini rivojlantirish kabi chora-tadbirlar oliy ta'lim tizimini bozor iqtisodiyoti tamoyillariga moslashtirish borasida qo'yilayotgan muhim qadamlardan hisoblanadi.

Avvalgi yillarda mamlakatimizda oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatishning davlat tomonidan bozor iqtisodiyoti dastaklari orqali tartibga solishning ommaviy modeli amal qilgan bo'lsa, endilikda jamoaviy modelga o'tishga qaratilgan chuqur tarkibiy islohotlar amalga oshirilmoqda.

Jumladan, 2030 yilga qadar mamlakatimizda aholi turmush darajasi va sifatini tavsiflovchi xalqaro indekslar qatoriga kiruvchi inson taraqqiyoti indeksi ko'rsatkichini 2020 yildagi 0,720 koeffitsiyentdan 0,820 gacha oshirish maqsad etib belgilangan. Ushbu maqsadga erishishda inson taraqqiyoti indeksining tarkibiy komponentlari hisoblangan kutilayotgan o'rtacha umr davomiyligi indeksini 2030 yilga borib 0,900 ga, ta'lim indeksini 0,830 ga, daromad indeksini esa 0,740 ga yetkazish rejalashtirilgan.

Jumladan, uzoq muddatli istiqbolda mamlakatda aholiga ko'rsatilayotgan ta'lim xizmatlari qamrovi va ularning sifatini oshirishga qaratilgan ustuvor dasturlar ishlab chiqilgan bo'lib, unda yoshlarni oliy ta'lim xizmatlari bilan qamrov darajasini 2026 yilga borib 50 foizga yetkazish rejalashtirilgan [11].

Bu orqali mamlakat mehnat bozorini yuqori malakali kadrlar bilan to'yintirish va aholining daromadlari hajmini oshirishga erishish nazarda tutilgan. Ushbu vaziyatni inobatga olgan holda, mamlakatimizda mehnat bozorida ish beruvchilar tomonidan yollanma ishchilarning kasbiy malakalariga qo'yiladigan talablari asosida oliy ta'lim xizmatlari orqali sifatli kadrlar tayyorlash tizimini shakllantirish orqali inson kapitlanini investitsion samaradorligini oshirishga erishiladi, deb hisoblaymiz. Bunda oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatishning "uch fazali" mexanizmini amaliyotga joriy etish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz (2-jadval).

2-jadval

Oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatishning "uch fazali" mexanizmini tashkil etish modellari

Oliy ta'lim xizmatlarini ko'rsatishning "uch fazali" mexanizmi		
I faza - ish beruvchiga yo'naltirilgan	II faza - OTM ehtiyojiga yo'naltirilgan	III faza - iste'molchiga yo'naltirilgan
Umumkasbiy fanlar oliy ta'lim muassasasi, tanlov fanlari esa ish beruvchi tomonidan tanlanadi	Umumkasbiy va tanlov fanlari to'liq oliy ta'lim muassasasi tomonidan tanlanadi	Umumkasbiy fanlar oliy ta'lim muassasasi, tanlov fanlari esa talaba va uning vakili tomonidan tanlanadi

Taklif etilayotgan oliy ta'lim xizmatlari ko'rsatishning "uch fazali" mexanizmi oliy ta'lim muassasalarida inson kapitalini investitsiyalash samaradorligini ham keskin oshirish imkonini beradi.

Taklif etilayotgan mexanizmning birinchi fazasi ish beruvchi, ya'ni mehnat bozorida tegishli soha bo'yicha ishchi kuchining kasbiy bilim, ko'nikma va malakalariga yo'naltirilgan

bo'lib, bunda talabalarga o'qitiladigan umumkasbiy fanlar oliy ta'lim muassasasi tomonidan belgilansa, tanlov fanlari esa ish beruvchi korxonalarining yetakchi mutaxassislari (kadrlar bilan ishlash bo'limi vakili, korxonada menejari, korxonada direktori, bo'lim boshliqlari va h.k.) tomonidan tanlab beriladi.

Jumladan, oliy ta'lim muassasasida ish beruvchilar tomonidan tanlangan fanlarni o'qitishda oliy ta'lim muassasasi bilan ish beruvchi korxonada va tashkilotlar o'rtasida tuzilgan o'zaro hamkorlik shartnomasi asosida uzoq korxonada yillik mehnat stajiga, yuqori kasbiy ko'nikma va malakaga ega bo'lgan yetakchi hodimlarini jalb etish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Shu bilan birgalikda, talabalarining malakaviy amaliyotlarini ish beruvchi korxonada va tashkilotlar bazasida tashkil etish lozim bo'ladi. Bu orqali talabalarga ta'lim berish jarayonlarining amaliyot bilan uzviy bag'liqligini ta'minlashga erishiladi.

Ishlab chiqilgan mexanizmning ikkinchi fazasi oliy ta'lim muassasalarining o'z ehtiyojlariga yo'naltirilgan bo'lib, bunda talabalarga o'qitiladigan umumkasbiy va tanlov fanlari bevosita oliy ta'lim muassasasi vakillari (ilmiy kengash a'zolari, fakultet dekanlari, kafedra mudirlari va h.k.) tomonidan belgilab beriladi. Fanlarda tanlashda talabalarga ilmiy tadqiqot ishlarini tashkil etish, ilmiy tadqiqot ishlari, jumladan, ilmiy maqolalar, diplom ishi, magistrlik, nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalarini yozish, ularni rasmiylashtirish, ta'lim berish bo'yicha pedagogik mahoratlarini oshirishga qaratilgan fanlarga ustuvorlik qaratilishi maqsadga muvofiq. Talabalarining malakaviy amaliyotlarini bevosita oliy ta'lim muassasasi yoki ilmiy tadqiqot institutlarida tashkil etilishi lozim, deb hisoblaymiz.

Taklif etilayotgan mexanizmning so'nggi, uchinchi fazasi bevosita iste'molchiga yo'naltirilgan bo'lib, bunda umumkasbiy fanlar oliy ta'lim muassasasi tomonidan belgilansa, tanlov fanlari esa talabaning o'zi yoki uning vakili (masalan, ota-onasi, yaqinlari, qarindoshlari) tomonidan tanlanishi maqsadga muvofiq. Ushbu faza o'z biznesiga ega bo'lgan o'rta ma'lumotli jamiyat a'zolariga yo'naltirilib, ular kelajakda mehnat bozorida ish beruvchi sifatida ishtirok etishlari ehtimoli yuqori bo'lgan aholi guruhlari hisoblanishadi. Ushbu fazada malakaviy amaliyotlarni tashkil etishda talabalarni oliy ta'lim muassasasi bilan turli ish beruvchi korxonalariga yo'naltirish maqsadga muvofiq. Bu orqali korxonada faoliyatini tashkil etish borasidagi ish beruvchilarning o'zaro tajriba almashinuvi jarayonlari jadallashishiga erishiladi.

Xulosa. Fikrimizcha, yuqorida bildirilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalarni inobatga olgan holda, oliy ta'lim xizmatlari orqali inson kapitalini rivojlantirish uzoq muddatli istiqbolda ularning mehnat bozoridagi faoliyati samaradorligini oshirish bilan birgalikda, yuqori daromadga ega bo'lish imkoniyatlarini kengayib, bitiruvchilarning bandligini ta'minlash muammosini ham ijobiy hal etishga erishiladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилоти.(OECD) (2017), Education at a Glance 2017: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. [Электронный ресурс]. – URL: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-en>.
2. Vaxabov A.V. Oliy ta'lim sifatini oshirishning xorij tajribasidan O'zbekiston oliy ta'lim tizimini isloh etishda foydalanish imkoniyatlari. // Oliy ta'lim sifati iqtisodiy diagnostikasi: jahon amaliyoti va milliy xususiyatlari. Res. ilm.-amal. konf. mater. to'p.. – Namangan, 2019. – 403-407 b.;

3. Ochilov A.O. Yuqori malakali kadrlar tayyorlashni boshqarish samaradorligini oshirish: Iqt. fan. dok. (DSc) diss. –T., 2018. –241 b.;
4. Raxmonov N.R. Mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish asosida oliy ta’lim tizimida kadrlar tayyorlash sifatini oshirish. Iqt. fan. dok. (DSc) diss. avtoref. –Toshkent, 2019, 82 b.;
5. Isxakova S.A. Xizmat ko’rsatish sohasi xodimlari daromadlarini oshirish va tarkibini takomillashtirish strategiyasi (Oliy ta’lim xizmatlari sohasi misolida): iqt. fan. fal. dok. dis. avtoref. (PhD). –Samarqand.: 2019. –64 b.;
6. Рубин Ю.Б. Рынок образовательных услуг: от качества к конкурентоспособным бизнес моделям (часть 1) // Высшее образования в России. - № 3. – 2011. – с. 23-64
7. Woods E.A., Metzger C.B. Americas Human Wealth: Money Value of Human Life. N.Y.: F.S. Crofts & Co, 1927. P. 122.
8. Sattinger, M. (1993). Assigment models of the distribution of earnings. Journal of Economic Literature, vol. 31 (2). pp. 831-880.
9. James J. Heckman. Introduction to The Distribution of Earning and of Individual Output, by A.D. Roy. The Economic Journal, 125 (March). 2015. – pp. 378-402. DOI: 10.1111/ecej.12226
10. Вахштайн В. Две модели образовательных систем: континентальная и атлантическая. [Электронный ресурс]. с. 32. – Режим доступа: http://www.intelros.ru/pdf/prognosis/321-352_vahshtain.pdf
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son farmoni, 28.01.2022 y. <https://lex.uz/docs/5841063>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).